

Регіональні чинники міграційних потоків в Україні

Здійснено аналіз обсягів міжрегіональної міграції, показників нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України, виявлено вплив окремих чинників на міграційні процеси.

Ключові слова: міграція, регіон, міжрегіональна диференціація, чинники міграції

Постановка проблеми. Міграція, як процес переміщення населення на інші території або в інші країни, є складним соціальним явищем, яке викликає все більший інтерес у науковців та представників органів державної влади. Зовнішня міграція суттєво впливає на соціально-економічні процеси у будь-якій країні, обумовлюючи зміни на національних ринках праці, можливості забезпечення трудовими ресурсами тих чи інших галузей, впливаючи на доходи населення, соціальні відносини тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зовнішню (міжнародну) міграцію досліджують багато вітчизняних вчених, у тому числі Е. Лібанова, І. Майданнік, О. Позняк, М. Романюк, Л. Ткаченко та ін. Досліджуються обсяги, напрями та причини міжнародної міграції, її вплив на соціально-економічне становище України та проблеми розвитку, пов'язані з міжнародною міграцією.

У сукупності міграційних процесів в Україні міждержавна міграція за обсягом значно поступається внутрішній, у тому числі міжрегіональній міграції. Так, у 2011 р. в рамках міждержавної міграції число прибулих складало 31,8 тис. осіб, число вибулих – 14,6 тис. осіб, в той час як в рамках міжрегіональної міграції обсяги переміщення населення склали 258,2 тис. осіб. [1, с. 346]. Процеси міжрегіональної міграції досліджені українськими науковцями значно меншою мірою. Однак вони здійснюють суттєвий вплив на формування трудового потенціалу регіонів, систему соціального забезпечення, соціокультурний розвиток тощо. В окремих регіонах України сформувалися стійкі тенденції відпливу населення або навпаки – їх переміщення з інших регіонів, що вимагає відповідних дій місцевих органів влади стосовно вирішення соціальних проблем. Це свідчить про актуальність досліджень процесів і проблем міжрегіональної міграції та їх практичне значення для удосконалення регіональної соціальної політики.

© *В. П. Антонюк*, 2013.

Мета статті полягає у дослідженні обсягів та найбільш вагомих чинників міжрегіональних міграційних процесів, аналізі їх соціально-економічних наслідків.

Виклад основного матеріалу. Міжрегіональна міграція населення має більш складну соціальну природу порівняно із міжнародною, де в основному переважає трудова міграція. Проживаючи в межах країни людина нерідко шукає кращі умови життєдіяльності. На сучасному етапі більшість регіонів мають низку соціальних проблем, які викликають невдоволення населення умовами життєдіяльності на певній території. Результати соціологічного моніторингу, що здійснюється інститутом соціології НАН України стверджують, що значна частка опитаних не задоволена умовами життя у своєму населеному пункті. У 2012 р. зовсім та скоріш незадоволених було 31,9%, більше ніж у 2009-2010 рр. За результатами опитування, 43,1% респондентів не задоволені роботою місцевих органів влади, 46,1% – не задоволені благоустроєм та санітарним станом вулиць, доквілля. Значній частці опитаних не вистачає роботи, що підходить (48,6%), можливостей мати додатковий заробіток (51,1%), можливостей працювати з повною віддачею (35%) [2]. Значна частка опитаних хотіла б виїхати з населеного пункту, де проживає, у 2012 р. таких було 20,1%, та ще 20,4% чітко не визначилися щодо переїзду. Більше половини тих осіб, які хотіли би виїхати із місцевості, де нині проживають, бажають переїхати до іншої місцевості в Україні (10,7%) [2, с. 613]. Можна зробити висновок, що в Україні досить високі міграційні настрої населення, які реалізуються в процесах зовнішньої і внутрішньої міграції.

Дослідники відзначають, що на початку нинішнього століття на тлі послаблення зовнішніх міграційних потоків відбулася інтенсифікація міжрегіональних переміщень населення, що обумовлено поглибленням економічної та соціальної диференціації областей і регіонів України [3, с. 119]. Обсяги міжрегіональної міграції в останні роки залишають майже на одному і тому ж рівні: у 2006 р. вона охопила 280 тис., у 2008 р. – 266 тис., у 2011 р. – 258 тис. осіб. За регіонами її динаміка наведена у табл. 1.

Дані таблиці свідчать, що за період 2006-2011 рр. лише 8 регіонів України мали у підсумку позитивне сальдо міжрегіональної міграції. Стабільне перевищення кількості прибулих над кількістю вибулих спостерігається у м. Києві та Севастополі, Харківській, Чернівецькій областях та АРК. Ще три області із загальним позитивним сальдо міграції (Київська, Одеська, Волинська) в окремі роки мали негативні показники міжрегіонального міграційного руху.

У більшості районів сальдо міжрегіональної міграції від'ємне. Лідером тут є Кіровоградська область, яка за 6 років внаслідок міжрегіональних

Таблиця 1

Динаміка показників міжрегіональної міграції в Україні за 2006-2011 рр., осіб на 10 тис. постійного населення*

Мікрорегіональна міграція	2006			2007			2008			2009			2010			2011			Сумарне saldo міграції за 2006-2011 pp.
	Число прибулих	Число вибулих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вибулих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вибулих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вибулих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вибулих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вибулих	Сальдо міграції	
АР Крим	58,0	52,0	6,0	56,9	51,3	5,6	53,2	48,4	4,7	45,5	41,0	4,5	49,3	43,5	5,8	48,3	40,9	7,4	34,1
Вінницька	54,0	69,0	-15,0	56,7	68,9	-12,1	54,0	67,9	-13,9	53,6	61,7	-8,1	57,5	63,7	-6,2	61,1	63,1	-2,0	-57,3
Волинська	51,0	52,0	-1,0	52,2	50,1	2,2	49,2	48,9	0,3	45,5	48,0	-2,4	49,7	50,7	-1,0	50,6	46,0	4,6	2,6
Дніпропетровська	48,0	44,0	4,0	46,8	44,7	2,1	37,7	44,4	-6,6	35,3	39,6	-4,3	40,2	43,4	-3,2	39,6	43,7	-4,1	-12,1
Донецька	31,0	33,0	-2,0	31,8	33,9	-2,2	28,7	32,8	-4,2	24,7	30,4	-5,7	28,1	32,9	-4,8	26,3	31,0	-4,7	-23,6
Житомирська	60,0	77,0	-17,0	60,3	73,3	-13,0	57,6	74,7	-17,1	52,8	65,5	-12,7	61,2	66,0	-4,8	62,4	68,0	-5,6	-70,2
Закарпатська	21,0	33,0	-12,0	21,5	30,1	-8,6	20,3	28,5	-8,2	18,6	26,2	-7,5	20,0	26,2	-6,2	22,1	25,2	-3,1	-45,7
Запорізька	43,0	50,0	-7,0	44,0	50,1	-6,1	41,8	47,1	-5,3	38,1	40,7	-2,7	40,7	43,6	-2,9	40,0	47,7	-7,7	-31,6
Івано-Франківська	39,0	46,0	-7,0	41,0	41,8	-0,8	38,1	40,6	-2,5	37,2	39,0	-1,8	41,2	40,5	0,7	41,1	39,2	1,9	-9,4
Київська	116,0	111,0	5,0	101,4	108,6	-7,1	106,5	102,3	4,2	99,3	89,4	9,9	113,7	90,5	23,2	135,4	91,9	43,5	78,6
Кіровоградська	51,0	95,0	-44,0	53,7	93,8	-40,2	52,7	91,8	-39,1	53,9	78,0	-24,1	72,5	82,6	-10,1	67,4	83,2	-15,8	-173,2
Луганська	30,0	44,0	-14,0	30,4	44,4	-14,1	30,6	44,2	-13,6	28,4	37,8	-9,4	29,8	41,1	-11,3	28,3	41,7	-13,4	-75,7
Львівська	37,0	41,0	-4,0	34,3	38,2	-3,9	33,1	35,8	-2,7	31,6	33,3	-1,7	32,8	36,0	-3,2	30,8	37,1	-6,3	-21,8
Миколаївська	61,0	67,0	-6,0	58,0	65,4	-7,3	51,9	65,1	-13,2	47,5	57,7	-10,2	51,7	57,9	-6,2	50,7	58,8	-8,1	-51,1

Регіональні чинники міграційних потоків в Україні

Продовження табл. 1

Міжрегіо- нальна міграція	2006			2007			2008			2009			2010			2011			Сумарне сальдо міграції за 2006- 2011 pp.
	Число прибулих	Число вийшлих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вийшлих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вийшлих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вийшлих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вийшлих	Сальдо міграції	Число прибулих	Число вийшлих	Сальдо міграції	
Одеська	39,0	41,0	-2,0	43,3	41,8	1,5	48,2	37,1	11,1	44,7	33,1	11,6	44,6	35,4	9,2	42,9	36,5	6,4	37,7
Полтавська	66,0	66,0	0,0	61,9	66,0	-4,2	59,8	62,1	-2,3	57,7	57,7	0,1	58,4	60,9	-2,5	56,5	61,6	-5,1	-14,0
Рівненська	58,0	68,0	-10,0	57,9	69,9	-12,0	52,8	66,7	-14,0	51,9	63,4	-11,6	54,8	64,4	-9,6	51,9	67,3	-15,4	-72,6
Сумська	48,0	70,0	-22,0	50,4	68,8	-18,4	51,6	63,6	-12,0	48,3	60,4	-12,0	51,5	61,4	-9,9	50,2	59,9	-9,7	-84,0
Терно- пільська	41,0	57,0	-16,0	42,5	56,1	-13,7	41,5	55,0	-13,5	41,2	52,5	-11,2	45,0	54,8	-9,8	45,4	53,2	-7,8	-72,0
Харківська	71,0	57,0	14,0	67,8	58,1	9,7	66,3	56,7	9,6	59,3	54,0	5,3	62,6	58,2	4,4	56,3	55,0	1,3	44,3
Херсонська	56,0	83,0	-27,0	54,9	81,8	-26,9	52,8	77,9	-25,1	51,5	63,9	-12,5	53,4	66,0	-12,6	53,2	65,2	-12,0	-116,0
Хмель- ницька	60,0	75,0	-15,0	61,3	74,8	-13,4	62,7	70,1	-7,4	61,2	65,5	-4,4	64,2	70,3	-6,1	63,6	75,3	-11,7	-58,0
Черкаська	77,0	86,0	-9,0	80,0	83,7	-3,7	74,4	78,7	-4,4	71,6	71,3	0,3	74,2	80,2	-6,0	78,0	79,2	-1,2	-24,0
Черні- вецька	45,0	41,0	4,0	45,2	39,6	5,7	43,3	38,7	4,5	42,2	36,3	5,9	41,5	38,5	3,0	42,5	36,8	5,7	28,8
Черні- гівська	65,0	78,0	-13,0	67,9	77,2	-9,3	65,0	72,1	-7,1	62,0	63,8	-1,8	65,4	68,6	-3,2	65,8	67,5	-1,7	-36,1
Київ	194,0	105,0	89,0	187,3	104,3	82,9	186,5	108,9	77,5	157,4	111,7	45,7	154,5	124,6	29,9	160,3	131,2	29,1	354,2
Севасто- поль	123,0	81,0	42,0	117,3	76,5	40,9	119,8	74,9	45,0	96,1	64,5	31,6	102,0	70,7	31,3	96,8	72,3	24,5	215,3

*Складено автором за даними статистичних щорічників України за відповідні роки.

перемішень втратила 173,2 особи на кожні 10 тис. населення. Значні витрати понесли також Херсонська (-116 ос. на 10 тис. населення), Сумська (-84 ос.), Луганська (-75,7 ос.), Рівненська (-72,2 ос.), Тернопільська (-72 ос.) та Житомирська (-70,2 ос.) області. У деяких областях змінилися тенденції міжрегіональних міграційних процесів: у Дніпропетровській області позитивне сальдо міграції (у 2006, 2007 рр.) змінилося на негативне; в Івано-Франківській – навпаки, за останні два роки дослідження спостерігається перевищення числа прибулих над тими, що вибули.

Міжрегіональна міграція населення є складним соціально-економічним явищем, яке поки що мало досліджене в Україні. Воно охоплює як трудову міграцію, так і нетрудову, пов'язану із зміною місця проживання у зв'язку із сімейними обставинами, станом здоров'я, пошуком кращих умов життєдіяльності тощо. Воно обумовлене низкою економічних, соціальних, соціокультурних та психологічних мотивів і чинників. Дослідники визначають серед базових умов міграцій наявність права людини на свободу пересування, вибір місця проживання, працевлаштування, навчання, які закріплені Конституцією України. Безпосередніми причинами міграційних процесів є:

- міжрегіональні відмінності економічного розвитку, що впливають на можливості зайнятості та отримання доходів;
- відмінності регіонів у соціальних, природно-кліматичних умовах життя, культурному середовищі тощо, які впливають на стан здоров'я людини, її самопочуття та можливості вибору у реалізації своїх життєвих стратегій;
- рівень активності, мобільності, пасіонарності [4] населення того чи іншого регіону, що сформувалися у певних історичних та культурних умовах.

Регіони України суттєво відрізняються за рівнем соціально-економічного розвитку. Рівень, динаміка та структура розвитку економіки регіонів впливає на трудову міграцію. Є думка, що основними економічними причинами міграції робочої сили є рівень економічного та промислового розвитку регіонів [4]. На сучасному етапі промисловість забезпечує найбільшу частку робочих місць для найманих працівників, які працюють за трудовими угодами – 24,5% у 2011 р. [1, с. 355]. Економічний та промисловий розвиток районів України суттєво відрізняється, про що свідчить частка регіонів у загальному обсязі валової доданої вартості (ВДВ) та реалізованої промислової продукції (рис. 1). Так, Донецька обл. у 2009 р. забезпечувала 11% ВДВ, а Чернівецька лише 1%. Найбільший обсяг промислової продукції виробляють Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська обл. та м. Київ, а найменший – Чернівецька обл.

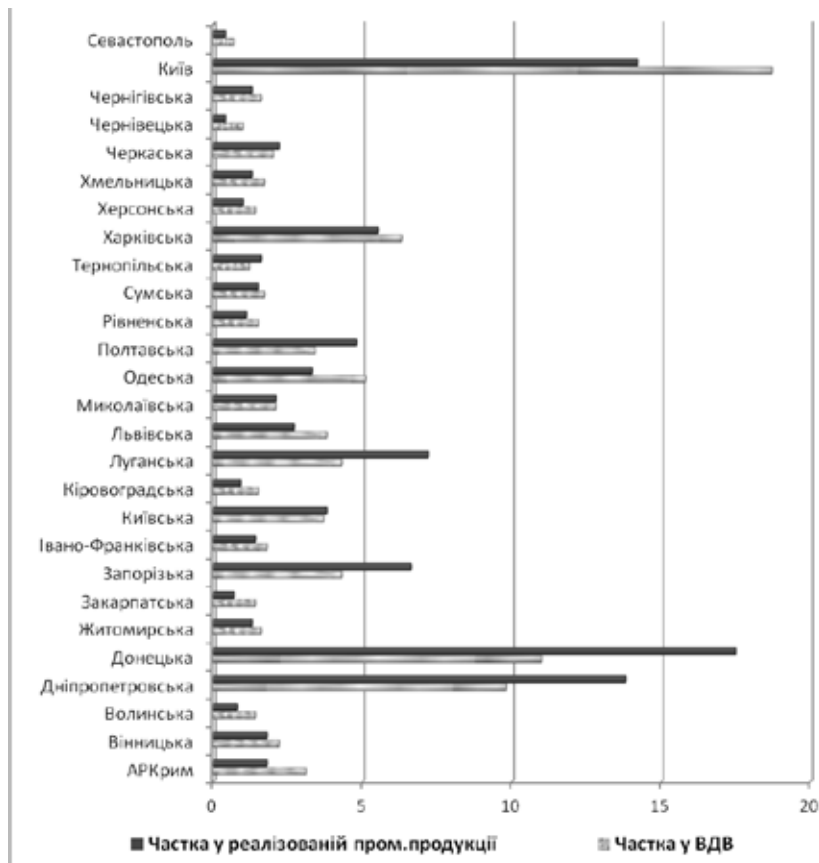

Рис. 1. Частка регіонів у обсягу ВДВ та реалізованої промислової продукції у 2009 р. (Складено автором на основі джерела: [5, с. 25, 174-177])

Порівняння економічного і промислового розвитку регіонів України з показниками міжрегіональної міграції приводить до висновку, що між цими явищами немає тісної залежності. Такі регіони із високим рівнем економічного і промислового розвитку, як Донецький, Дніпропетровський, Запорізький та Луганський мають стабільне від’ємне сальдо міграції, а Чернівецька обл. із найнижчими показниками економічного розвитку – позитивне сальдо міграції. Пряма залежність між рівнем економічного

та промислового розвитку регіону і міграцією в них населення з інших регіонів спостерігається лише у м. Київ та Харківській області.

Отже, міжрегіональна міграція обумовлена складним взаємопереплетенням міграційних мотивів населення та сукупністю соціально-економічних умов життєдіяльності у тому чи іншому регіоні України. Про міграційні мотиви населення свідчать результати соціологічного моніторингу, які стосуються причин переїзду до іншої місцевості (табл. 2).

На основі даних моніторингу можна зробити висновок, що лише 4 і 5 пункти вказаних причин (переїзд до родичів та на батьківщину) зв'язані із цілеспрямованим переїздом у певний регіон. При реалізації всіх інших мотивів потенційний емігрант буде оцінювати рівень привабливості того

Таблиця 2

Оцінка респондентами причин, які могли б спонукати їх виїхати із населеного пункту, де вони проживають*

Варіанти відповідей	2006	2008	2010	2012
1. Шкідливі для здоров'я екологічні умови	16,4	16,8	16,7	15,4
2. Бажання знайти нове місце роботи	18,1	15,8	19,9	18,9
3. У зв'язку із навчанням	3,0	3,6	3,0	2,3
4. Хочу переїхати ближче до родичів, друзів	5,7	6,6	6,0	5,2
5. Хочу повернутися на батьківщину, де виростав і навчався	2,4	3,0	2,9	2,8
6. Хочу змінити кліматичні умови	2,9	3,8	4,0	4,1
7. Остерігаюся міжнародних конфліктів	1,2	1,6	1,2	1,3
8. Просто хочу змінити місце проживання	7,5	8,4	9,0	8,6
9. Через труднощі з мовою спілкування	0,4	1,1	0,4	0,3
10. Інші причини	1,7	2,3	1,8	2,1
11. Не хочу виїздити зі свого населеного пункту	51,9	52,2	52,2	53,3
Не відповіли	0,4	0,2	0,0	0,2

* Складено автором на основі джерела: [2, с. 614].

чи іншого регіону за сукупністю показників соціально-економічних умов проживання.

Для виявлення впливу на міжрегіональні міграційні процеси в Україні соціально-економічних чинників автором було відібрано чотири групи показників, які характеризують умови життєдіяльності населення кожного регіону, а саме – стан ринку праці, рівень життя населення, розвиток соціальної інфраструктури, соціальне оточення і безпеку. Кожна група включає декілька показників, які, на нашу думку, можуть певним чином впливати на міграцію, оскільки в межах невеликої статті неможливо дослідити усі показники, які характеризують відзначені сфери життєдіяльності населення.

Для аналізу стану регіональних ринків праці обрано показники економічної активності населення, зайнятості, безробіття та навантаження на вільне робоче місце (табл. 3).

Найвищий рівень економічної активності населення спостерігається у м. Києві, Чернігівській, Черкаській, Дніпропетровській, Харківській областях. За показниками зайнятості, безробіття, та можливостями працевлаштування найкращі показники має м. Київ. Українські дослідники відзначають, що наявність єдиного більш-менш сформованого ринку праці у столичному регіоні сприяла формуванню трудових міграційних потоків з усіх областей України до м. Києва, зосередженню у столиці великої кількості так званих нелегальних внутрішніх мігрантів, тобто громадян України, які змінили місце постійного проживання (на різний термін) без належної реєстрації. Вплив таких міграційних процесів для м. Києва був позитивним, бо результатом цього стало покращання демографічної ситуації, зниження рівня безробіття. Співвідношення попиту і пропозиції, за даними Державного центру зайнятості України, визначає кон'юнктуру на ринку праці м. Києва як наближену до рівноважної [7, с. 351].

В областях ситуація на ринках праці суттєво відрізняється. Більш сприятливою вона є у Дніпропетровській, Київській, Одеській областях. Наявність значних проблем спостерігається у Вінницькій, Черкаській, Хмельницькій, Рівненській, Сумській областях. Значна розбіжність у стані регіональних ринків праці обумовлює активізацію трудової міграції.

Ще більшою мірою регіони відрізняються за показниками рівня життя (табл. 4). Різниця у рівні матеріального добробуту є вагомими стимулом міграційних процесів.

Рівень витрат населення характеризує можливість споживання товарів та послуг і задоволення різноманітних потреб людини. Найвищий рівень витрат мали мешканці м. Києва (майже 60 тис. грн. на 1 особу на рік), у регіонах цей показник у 2-3 рази нижчий. Відносно високі витрати

Таблиця 3

Показники стану регіональних ринків праці*

Регіони України	Економічна активність населення (% до населення у віці 15-70 рр.)		Зайнятість населення (% до населення у віці 15-70 рр.)		Безробіття населення (% до економічно активного населення)		Навантаження на 1 вільне робоче місце, вакансію, осіб	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Україна	63,7	64,3	58,5	59,2	8,1	7,9	9	8
АР Крим	64,5	65,6	60,5	61,7	6,2	6,1	7	6
Вінницька	63,9	64,7	57,5	58,4	10	9,7	49	47
Волинська	63,6	64,3	58,2	59	8,5	8,3	17	6
Дніпропетровська	64,9	65,2	60,3	60,7	7,1	6,8	5	4
Донецька	63,7	64,8	58,3	59,5	8,4	8,2	11	7
Житомирська	65,9	65,8	59,5	59,2	9,8	10	13	10
Закарпатська	63,1	62,6	57,7	56,6	8,7	9,6	15	10
Запорізька	64,3	65,1	59,5	60,4	7,5	7,2	17	28
Івано-Франківська	57	57,2	52,3	52,2	8,2	8,7	74	39
Київська	63,2	63,1	58,6	58,8	7,3	6,7	5	7
Кіровоградська	62,4	63,3	56,9	57,8	8,9	8,6	32	25
Луганська	61,6	61,3	57,1	57,3	7,2	6,6	11	7
Львівська	62,9	63,1	58	58,3	7,8	7,7	12	12
Миколаївська	64,5	65,1	59,1	59,8	8,4	8,1	18	14
Одеська	61,3	61,8	57,5	58,1	6,1	6	8	4
Полтавська	63,4	64,7	57,3	58,8	9,7	9,2	20	10
Рівненська	64	65,6	56,7	58,8	11,4	10,4	25	29
Сумська	62,7	65,1	56	59,2	10,6	9,1	31	25
Тернопільська	60,6	61	54,2	54,6	10,5	10,4	21	15
Харківська	63,9	65,1	59,3	60,6	7,2	7	10	11
Херсонська	64,4	64,3	58,9	58,5	8,6	9	10	6
Хмельницька	64,7	64,4	59,1	58,7	8,6	8,8	53	51
Черкаська	64,9	65,3	58,4	59,3	9,9	9,2	89	140
Чернівецька	62,7	62,9	57,4	57,7	8,5	8,2	16	12
Чернігівська	66,2	66,4	59,2	59,5	10,5	10,4	21	13
Київ	67,5	68,2	63,6	64,4	5,8	5,6	0,3	1
Севастополь	66	66	62	61,9	6	6,2	1	2

* Складено автором на основі джерела: [1, с. 6].

здійснювало населення Харківської, Одеської областей (29 тис. грн.) і саме тут спостерігається стійке позитивне сальдо міжрегіональної міграції. Заробітна плата, яка є найбільш вагомим джерелом доходів населення, також впливає на рівень трудової міграції. Однак високі заробітки в регіонах із несприятливим екологічним оточенням не стимулюють приплив населення, про що свідчать показники міжрегіональної міграції в Донецькій, Запорізькій, Луганській областях.

Регіони України суттєво не відрізняються за показниками забезпечення житлом. Житлова проблема є важливою в системі міграційних процесів. На сучасному етапі вона вирішується шляхом оренди житла, що недостатньо відстежується статистичними органами.

Для міжрегіональної міграції важливе значення має розвиток соціальної інфраструктури, яка формує комплекс умов проживання у тій чи іншій місцевості. Для населення важливим є наявність не лише освітніх і лікарняних закладів, але й можливості культурного розвитку, соціального захисту інвалідів, осіб похилого віку, можливості спортивного розвитку для підростаючого покоління. У таблиці 5 наведені дані щодо окремих показників розвитку соціальної інфраструктури регіонів у розрахунку на 10 або 100 тис. населення.

Для розвитку людського потенціалу регіонів найважливіше значення має наявність освітніх навчальних закладів. За наявністю дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) на 100 тис. населення регіони відрізняються майже у 3 рази: найбільш забезпеченою є Хмельницька обл. – 63 ДНЗ, а найнижчий рівень забезпечення у Харківській обл. – 24 заклади. Майже така ж ситуація із забезпеченістю загальноосвітніми навчальними закладами, у Хмельницькій обл. їх 67,4 од. на 100 тис. населення, а у м. Києві – 18,6 од. Спостерігається низький рівень забезпечення дошкільними та загальноосвітніми навчальними закладами у регіонах з високим рівнем урбанізації. Протилежна ситуація спостерігається за кількістю ВНЗ на 100 тис. населення, цей показник більш високий в індустріально розвинених та урбанізованих областях. Виділяються два освітні центри – м. Київ та Харківська обл., де забезпеченість населення вищими навчальними закладами у 2-3 рази вища порівняно з іншими регіонами України. Нерівномірність забезпечення регіонів ВНЗ обумовлює навчальну міграцію, яка є однією з основних форм міграції населення у віці 17-23 роки [3, с. 115].

Для ілюстрації нерівномірності забезпечення регіонів інфраструктурою у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги взято три показники, розраховані на 10 тис. населення:

Таблиця 4

Показники, що характеризують рівень життя населення регіонів *

Регіони України	Витрати населення у розрахунку на 1 особу, грн.		Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.		Забезпеченість населення житлом, у середньому на 1 ос., м ²	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Україна	20477,3	24878,1	2239	2633	23,3	23,5
АРКрим	19098,5	23228,7	1991	2295	19,7	20
Вінницька	16411,1	20045,8	1782	2074	26,7	26,8
Волинська	16396	20194,6	1692	1994	20,5	20,7
Дніпропетровська	20911,2	25937,7	2369	2790	23,3	23,5
Донецька	19943,6	24311,4	2549	3063	22,7	22,9
Житомирська	15903	19778,2	1785	2071	24,6	24,8
Закарпатська	14827,9	17915,9	1846	2069	22,6	23,1
Запорізька	20724,6	25966,6	2187	2607	22,4	22,6
Івано-Франківська	15852,1	19681,2	1927	2213	23,6	24,1
Київська	19879,6	24585,1	2295	2761	31,6	32,1
Кіровоградська	15935,5	19779,4	1815	2114	24,5	24,7
Луганська	16198	20234,4	2271	2742	23,8	23,9
Львівська	17673,1	22103,6	1941	2244	21,2	21,5
Миколаївська	18179,4	22220,5	2122	2448	21,7	21,8
Одеська	23230,7	28777,1	2046	2387	22,2	22,3
Полтавська	17620	21241,8	2102	2481	24,7	24,9
Рівненська	15892,7	20004,3	1960	2211	21,1	21,2
Сумська	15580,6	19426,1	1866	2177	23,1	23,4
Тернопільська	14412,3	18410,8	1659	1871	22,9	23,1
Харківська	23428,2	28856,1	2060	2407	22,9	23,2
Херсонська	16437,5	20229,3	1733	1970	23,5	23,2
Хмельницька	16334,9	20091,4	1786	2075	25	25,3
Черкаська	17215,4	21196,4	1835	2155	26,2	26,4
Чернівецька	15627,6	19475	1772	1985	22,6	22,9
Чернігівська	16084,2	20303,6	1711	1974	25,6	25,9
Київ	51891	56956,2	3431	4012	21	21,2
Севастополь	24471,9	29766,4	2167	2476	22	20,5

* Складено автором на основі джерела: [1].

- планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, яка є найбільшою у м. Києві – 309 відвідувань, а найнижчою у Вінницькій обл. – 163,4;
- кількість лікарів на 10 тис. населення, що також має значну розбіжність у регіонах: Херсонська обл. – 36 осіб, Харківська обл. – 59 осіб, м. Київ – 84 особи лікарів;
- кількість місць у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів. Якщо у Житомирській обл. їх було 20,5, то у Волинській – 8,0 на 10 тис. населення.

Спостерігається нерівномірність забезпечення населення регіонів закладами культури. Кількість музеїв і театрів на 100 тис. населення найбільшою є в Кіровоградській і Чернігівській областях та у 4 рази нижчою у Донецькій. Серед закладів соціальної інфраструктури важливе значення мають спортивні школи для дітей, що забезпечує можливості фізичного розвитку підростаючого покоління. Нерівномірність забезпечення ними у регіоні, яка коливається від 2,6 до 5 шкіл на 100 тис. населення, про що свідчать дані табл. 5, також може впливати на міграційні процеси.

Як свідчать дані соціологічного моніторингу (табл. 2) серед мотивів переїзду в іншу місцевість вагомим є бажання мешкати у більш сприятливих екологічних умовах та більш безпечному соціальному середовищу. Дані табл. 6 свідчать, що коефіцієнти злочинності і судимості розрізняються серед регіонів у 2-3 рази, а рівень забруднення навколишнього середовища – у сотні раз. Найвищим рівень забруднення є у Дніпропетровській та Донецькій областях, що робить ці території менш привабливими для міжрегіональних переселень. Так, у Дніпропетровській обл. обсяги скидання забруднених вод на 1 особу склали 142,3 м³ на одну особу, а викиди в атмосферне повітря – 0,35 т., у Волинській області ці показники були такими: 1 м³ та 0,05 т.

Для виявлення тісноти зв'язку між досліджуваними параметрами соціально-економічного розвитку регіонів, як факторними ознаками, та показниками числа прибулих за регіонами у 2010 і 2011 рр., як результативною ознакою, були отримані за допомогою системної розрахункової моделі з використанням системного редактора Excel коефіцієнти кореляції (табл. 7), які характеризують тісноту зв'язку між досліджуваними чинниками та приймають значення в інтервалі від 0 до 1, чим ближче значення до 1, тим тісніше зв'язок.

Виявлено найбільшу залежність притоку в регіони населення з інших регіонів країни від показників рівня життя, в нашому аналізі – від витрат домогосподарств у розрахунку на одну особу, коефіцієнт кореляції склав

Таблиця 5

Показники розвитку соціальної інфраструктури в регіонах України у 2010-2011 рр.*

Регіони України	Дошкільні навчальні заклади на 100 тис. населення		Загально-освітні навчальні заклади на 100 тис. населення		Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації на 100 тис. населення		Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. населення		Кількість лікарів на 10 тис. нас., осіб		Кількість місць у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, на 10 тис. населення		Кількість музей, театрів на 100 тис. населення		Кількість спортивних шкіл для дітей на 100 тис. населення		
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	
АР Крим	31,1	30,7	31,2	30,6	1,6	1,6	1,6	175,3	177,2	52,3	49,2	10,2	10,1	2,0	2,2	3,0	3,0
Вінницька	43,1	44,3	59,7	59,2	1,3	1,4	1,4	159,6	162,4	49,5	49,7	12,5	12,5	0,9	1,0	4,0	3,9
Волинська	42,9	43,5	76,1	75,5	1,5	1,4	1,4	176,6	176,3	38,7	38,4	8,8	8,0	1,6	1,8	4,2	4,2
Дніпропетровська	28,2	28,7	31,3	31,2	1,7	1,7	1,7	272,8	281,7	49,2	48,7	11,8	12,0	1,0	1,1	3,5	3,6
Донецька	25,9	26,1	26,0	25,6	1,9	1,8	1,8	193,0	193,5	44,7	44,4	14,0	14,2	0,6	0,7	2,9	2,8
Житомирська	50,3	53,5	65,9	65,2	1,7	1,7	1,7	250,7	250,6	38,9	38,5	20,6	20,5	1,5	1,5	4,1	4,2
Закарпатська	42,7	44,2	55,7	54,4	1,4	1,3	1,3	221,8	224,0	42,0	42,2	10,5	10,5	1,4	1,4	2,7	2,6
Запорізька	29,2	30,0	35,5	35,1	1,5	1,5	1,5	205,4	204,9	47,9	47,4	14,4	15,0	1,4	1,5	3,7	3,7
Івано-Франківська	24,3	25,6	55,3	55,0	2,0	2,0	2,0	168,5	169,9	59,5	61,8	10,5	10,5	1,8	1,9	3,9	3,9
Київська	39,8	40,4	45,6	45,2	1,4	1,5	1,5	210,1	217,3	42,2	41,9	10,9	11,8	1,3	1,5	4,0	4,0
Кіровоградська	52,8	52,2	57,4	56,3	2,1	1,9	1,9	287,0	288,1	36,2	36,3	18,8	18,6	3,1	3,3	4,1	4,0
Луганська	23,1	24,5	32,0	31,1	1,7	1,5	1,5	214,0	213,4	43,8	43,3	15,5	15,6	1,0	1,1	3,3	3,3
Львівська	23,3	26,4	57,0	56,6	1,8	1,7	1,7	193,5	194,2	59,5	59,9	7,2	7,2	1,4	1,4	3,3	3,9
Миколаївська	46,7	47,9	50,1	49,3	1,4	1,3	1,3	195,6	201,9	36,8	36,4	13,1	13,2	1,0	1,1	5,1	5,1
Одеська	31,3	32,6	40,0	38,4	1,8	1,9	1,9	206,2	207,9	49,0	48,8	9,2	9,1	0,8	0,8	3,1	3,1
Полтавська	38,0	40,1	53,1	50,7	1,6	1,6	1,6	259,9	262,0	48,9	48,7	17,3	16,8	2,3	2,4	3,9	3,9

Продовження табл. 5

Регіони України	Дошкільні навчальні заклади на 100 тис. населення		Загально-освітні навчальні заклади на 100 тис. населення		Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації на 100 тис. населення		Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. населення		Кількість лікарів на 10 тис. нас., осіб		Кількість місць у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, на 10 тис. населення		Кількість музеїв, театрів на 100 тис. населення		Кількість спортивних шкіл для дітей на 100 тис. населення	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Рівненська	34,5	38,2	61,4	60,4	1,5	1,5	212,5	211,0	41,6	41,9	10,5	10,5	1,2	1,2	4,7	4,2
Сумська	42,7	43,9	51,1	49,4	1,3	1,3	237,1	241,3	39,6	39,8	17,3	17,3	1,5	1,6	4,7	4,8
Тернопільська	46,8	49,9	82,2	81,6	1,7	1,9	196,4	195,0	52,1	52,5	11,8	11,8	2,5	2,8	3,5	3,5
Харківська	23,1	23,8	33,5	32,6	2,6	2,6	227,6	230,4	58,0	59,2	12,1	12,3	1,5	1,5	3,5	3,6
Херсонська	45,4	45,5	46,8	46,3	1,9	1,8	197,6	189,8	35,7	36,1	15,5	15,6	0,7	0,8	4,6	4,6
Хмельницька	61,6	63,0	70,0	67,4	1,5	1,5	191,9	192,9	42,3	42,4	15,3	15,4	2,1	2,1	4,5	4,4
Черкаська	54,3	54,7	53,0	52,1	1,4	1,5	232,4	234,1	39,0	39,5	18,1	18,1	2,3	2,1	3,7	3,7
Чернівецька	39,2	40,6	49,6	48,8	1,9	1,9	188,7	189,1	62,0	63,5	12,6	12,6	0,9	0,9	4,1	4,0
Чернігівська	38,0	40,2	61,9	60,6	2,0	1,9	223,2	221,1	37,3	37,1	19,4	18,6	3,3	3,2	5,0	5,0
Київ	24,6	24,7	19,0	18,6	4,2	4,2	302,2	309,0	83,8	84,1	9,6	9,8	2,7	2,5	3,2	3,2
Севастополь	22,7	24,0	19,5	19,2	2,4	2,6	209,7	209,4	55,1	53,8	4,7	4,7	2,1	2,1	3,7	3,7

Показники соціальної та екологічної безпеки у регіонах України за 2010-2011 рр.*

Регіони України	Коефіцієнт злочинності, кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення		Коефіцієнт судимості, кількість засуджених на 100 тис. населення		Скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти, 1 м ³ на 1 ос.		Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, т. на 1 ос.	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
АР Крим	1,71	1,92	0,42	0,42	49,1	50,1	0,07	0,07
Вінницька	0,78	0,79	0,37	0,36	1,2	1,2	0,11	0,10
Волинська	0,80	0,82	0,32	0,28	3,9	1,0	0,06	0,05
Дніпропетровська	1,49	1,43	0,45	0,48	151,2	142,3	0,34	0,35
Донецька	1,42	1,39	0,46	0,44	124,4	126,2	0,36	0,39
Житомирська	0,80	0,84	0,37	0,33	4,7	2,4	0,07	0,07
Закарпатська	0,55	0,58	0,23	0,22	6,4	2,4	0,07	0,07
Запорізька	1,55	1,55	0,54	0,40	40,5	39,1	0,18	0,19
Івано-Франківська	0,42	0,43	0,25	0,18	10,9	3,6	0,16	0,20
Київська	0,97	1,02	0,28	0,27	8,2	2,9	0,16	0,16
Кіровоградська	1,19	1,24	0,47	0,35	23,9	7,0	0,07	0,07
Луганська	1,40	1,41	0,56	0,48	42,0	38,4	0,26	0,24
Львівська	0,68	0,65	0,23	0,21	23,4	21,0	0,10	0,10
Миколаївська	1,07	1,16	0,47	0,46	24,5	22,1	0,07	0,08
Одеська	1,04	1,07	0,35	0,26	61,0	49,2	0,08	0,07
Полтавська	1,11	1,04	0,32	0,25	3,4	2,7	0,12	0,12
Рівненська	0,65	0,65	0,29	0,23	8,7	17,3	0,05	0,05
Сумська	0,92	0,92	0,43	0,41	17,3	6,1	0,08	0,08
Тернопільська	0,50	0,50	0,23	0,21	1,9	2,8	0,06	0,06
Харківська	1,03	1,31	0,31	0,37	5,1	5,1	0,10	0,11
Херсонська	1,13	1,25	0,49	0,43	1,8	6,5	0,07	0,07
Хмельницька	0,82	0,87	0,35	0,28	1,5	0,8	0,06	0,06
Черкаська	0,76	0,89	0,34	0,31	8,6	6,3	0,11	0,11
Чернівецька	0,74	0,68	0,23	0,22	7,8	5,5	0,05	0,05
Чернігівська	0,88	0,87	0,40	0,42	17,4	15,7	0,09	0,09
Київ	1,32	1,37	0,24	0,25	0,0	0,0	0,10	0,09
Севастополь	1,45	1,87	0,37	0,16	71,3	60,6	0,06	0,06

* Складено автором на основі джерела: [1, с. 6].

Таблиця 7

Коефіцієнти кореляції між показником числа прибулих в регіони України (результативна ознака) та факторними чинниками*

	2010	2011
Економічна активність населення (% до населення у віці 15-70 pp.)	0,498	0,431
Зайнятість населення (% до населення у віці 15-70 pp.)	0,547	0,501
Безробіття населення (% до економічно активного населення)	-0,264	-0,304
Навантаження на 1 вільне робоче місце, вакансію, осіб	-0,096	0,040
Витрати населення у розрахунку на 1 особу, грн.	0,719	0,677
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	0,528	0,507
Забезпеченість населення житлом, у сер. на 1 ос., м ²	0,275	0,318
Дошкільні навчальні заклади на 100 тис. населення	0,016	0,021
Загальноосвітні навчальні заклади на 100 тис. населення	-0,274	-0,239
Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації на 100 тис. нас.	0,641	0,616
Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. населення	0,459	0,434
Кількість лікарів на 10 тис. нас., осіб	0,375	0,333
Кількість місць у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, на 10 тис. нас.	-0,096	-0,076
Кількість музеїв, театрів на 100 тис. населення	0,468	0,376
Кількість спортивних шкіл для дітей на 100 тис. нас.	0,108	0,112
Коефіцієнт злочинності, кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення	0,179	0,206
Коефіцієнт судимості, кількість засуджених на 100 тис. населення	-0,215	-0,239
Скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти, 1 м ³ на 1 ос.	-0,243	-0,277
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, т. на 1 ос.	-0,242	-0,223

* Складено автором.

у 2010 р. 0,719, у 2011 – 0,677. За вагомістю на другому місці є показник кількості вищих навчальних закладів на 100 тис. населення. Він обумовлює міграцію, пов'язану із бажанням здобути необхідну якісну освіту.

Вагомим є вплив рівня зайнятості та заробітної плати, що стимулює трудову міграцію. Високий коефіцієнт кореляції між кількістю прибулих та економічною активністю населення може вказувати на те, що саме міграція,

яка є проявом активності, позитивно впливає на рівень економічної активності у регіонів. Виявлено також помірний зв'язок між припливом населення та плановою ємністю амбулаторно-поліклінічних закладів, кількістю лікарів у регіонах і культурним потенціалом регіонів (наявністю театрів та музеїв). Не за всіма обраними для аналізу показниками виявлено зв'язок, наприклад, забезпечення дошкільними навчальними закладами. Пошук факторних чинників міжрегіональної міграції слід розширити і поглибити.

Міграційні процеси суттєво впливають на соціально-економічне становище того чи іншого регіону України. Дослідники здебільшого аналізують вплив зовнішньої міграції [3; 8], однак міжрегіональна міграція також істотно впливає на зміну кількості та якості людських ресурсів регіонів. В сучасних умовах, нерівномірного розвитку регіонів України значна, частка міжрегіональної міграції обумовлена трудовою та навчальною міграцією. Наслідки такої міграції для регіонів-донорів здебільш негативні:

- зменшується чисельність висококваліфікованої і мобільної робочої сили, що може призвести до проблеми кадрового дефіциту в окремих галузях економіки регіонів. Нині це характерно для старопромислових регіонів України (Донецької, Дніпропетровської, Луганської обл.), які відчують нестачу висококваліфікованих працівників робітничих професій та інженерних кадрів;
- відбувається зменшення частки молоді, що, відповідно, обумовлює зниження освітнього потенціалу регіону. Так, дослідники Інституту демографії і соціальної політики, на основі проведених розрахунків інтенсивності зміни рівня освіти внаслідок міграції, роблять висновок про зниження освітнього потенціалу у регіонах з найбільшим від'ємним сальдо міграції – у Кіровоградській, Луганській, Херсонській областях [4, с. 122];
- зменшується чисельність населення регіону внаслідок міграційних та демографічних втрат, відбувається його старіння, що збільшує частку осіб похилого віку і соціальне навантаження на місцеві бюджети. Міграційні процеси змінюють співвідношення між віковими групами, представниками яких переважно є платниками внесків фондів соціального страхування, та контингентами-отримувачами коштів відповідних фондів. Переважання прибуття над вибуттям зазвичай означає поселення в країні групи осіб молодого і середнього віку, які швидко залучаються до трудової діяльності і починають вносити кошти до системи соціального страхування, і, навпаки, переважання еміграції призводить до зменшення кількості платників внесків

при збільшенні (або стабілізації) чисельності споживачів ресурсів страхових фондів [7, с. 331];

- зменшуються податкові надходження до місцевих бюджетів, оскільки від'їжджають особи працездатного віку – платники податку;
- зменшуються обсяги заощаджень населення регіону, що негативно позначається на можливостях економічного розвитку, оскільки зменшує інвестиційні ресурси та стримує економічний і соціальний розвиток територій;
- втрачається частина підприємницького потенціалу регіону, зменшуються обсяги внутрішнього регіонального споживчого ринку, що виступає чинником стагнації;
- виникають проблеми з утриманням об'єктів наявної соціальної інфраструктури (ДНЗ, шкіл, житлових будинків, клубних закладів тощо), які стають менш затребуваними внаслідок зменшення населення.

Єдиним позитивним наслідком для регіонів-донорів є зниження безробіття та поліпшення ситуації на регіональному ринку праці. Однак при цьому погіршується якість робочої сили. Для регіонів-реципієнтів міграційний приплив населення має більше позитивних моментів, однак посилює напругу на регіональному ринку праці, може призводити до зростання навантаження на соціальну інфраструктуру, соціальний бюджет, а також породжувати соціальну напругу і конфлікти.

Дослідження показало, що в Україні існують значні потоки міжрегіонального переміщення населення. Найважливішими чинниками міграційних процесів є диференціація регіонів України за рівнем життя населення, станом регіональних ринків праці та розвитком закладів соціальної інфраструктури у сфері вищої освіти та охорони здоров'я. В Україні сформовані стійкі групи регіонів із від'ємним сальдо міжрегіональної міграції (15 регіонів) та позитивним сальдо (5 регіонів). Міжрегіональна міграція здійснює суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток регіону, регіональний ринок праці, регіональний бюджет, навантаження на заклади соціальної інфраструктури, фонди соціального забезпечення тощо. При цьому переважно негативний вплив має місце у регіонах-донорах, яких абсолютна більшість в Україні. Місцевим органом влади доводиться вирішувати виникаючі проблеми, тому дослідження міграційних потоків і їх наслідків є важливим для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Висновки. Для України важливо врахування внутрішніх міграційних процесів у розробці ефективної економічної та соціальної політики,

як на макрорівні, та особливо – на рівні регіонів. Важливо зменшити негативні наслідки міграції. Ефективне регулювання внутрішніх міграційних процесів обумовлює необхідність подальшого більш глибокого та всестороннього дослідження мотивів, причин, наслідків переміщення населення між регіонами, прогнозів міграційних рухів з метою попередження їх негативного впливу у будь-якому регіоні України.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.
2. Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / [за ред. В. Ворони, М. Шульги]. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – 660 с.
3. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.
4. Коташевская Т. Межрегиональная трудовая миграция в Украине / Т. Коташевская // Информационно-аналитическая газета «Деньги». – Режим доступа : <http://www.dengi-info.com/archive/article.php?aid=1971>.
5. Регіони України 2011 : стат. зб.: у 2 ч. / за ред. О. Г. Осауленка ; відп. за вип. Н. С. Власенко ; Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – Ч. 2. – 792 с.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
7. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : [колективна науково-аналітична монографія] / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
8. Кахович Е. А. Миграционные процессы в Украине / Е. А. Кахович, Е. С. Подшарова // Бизнес-информ. – 2010. – №12. – С. 14-18.

Антонюк В.П. Региональные факторы миграционных потоков в Украине.

Осуществлен анализ объемов межрегиональной миграции, показателей неравномерности социально-экономического развития регионов Украины, выявлено влияние отдельных факторов на миграционные процессы.

Ключевые слова: миграция, регион, межрегиональная дифференциация, факторы миграции.

Antonyuk V.P. The Regional Factors of Migration Flows in Ukraine.

The article deals with the analysis of the volumes of interregional migration, the indicators of inequality socio-economic development of the regions of Ukraine. The influence of individual factors on migration processes was revealed.

Key words: migration, region, interregional differentiation, migration factors.